

„Hazám tudósi, könyvet nagy nevének!”

Arany János pályájának művelődéstörténeti olvasatai

Szerkesztette:
Cieger András

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

Országos Széchényi Könyvtár

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARICAE

Universitas Könyvkiadó

Budapest, 2017

Tartalom

Előszó.....	7
Csörsz Rumén István Arany János dalgyűjteménye és a debreceni kollégium.....	9
Rajnai Edit „könnyebbnek találtam Thália zászlaja alá esküdni.” Arany János a színházban	37
Tari Lujza Gitár és „tambura” – A „hangzó művészet” Arany János életművében	67
Völgyesi Orsolya Arany János és a honorácior-kérdés Bihar vármegyében 1845 júniusában	89
Bognár Szabina – Homoki-Nagy Mária – Nagy Janka Teodóra A népi jogtudat Arany János műveiben.....	101
Takáts József A <i>Buda halála</i> politikája.....	131
Deák Ágnes „mint toronyból a bakter” – Arany János folyóiratai „nemzeti és társadalmi kérdések” erőterében.....	153
Hoppál Mihály Újabb adatok és megjegyzések a <i>Toldi</i> mitológiai hátteréhez	195
Gulyás Judit „Ama solidaritás...” – A mese értelmezése Arany János értekező prózájában az 1850-es és 1860-as évek fordulóján.....	209
Imrényi András A mondat „jellem” – Arany János szórendi írásai a 19. századi és a mai magyar nyelvészet tükrében.....	243

Gábori Kovács József	
Arany János és az akadémiai jutalomtételek	265
Sárai Szabó Katalin	
Az irodalmi Deák-párt és a „protestáns etika”	289
Baráth Béla Levente – Keczás Mariann	
A Debreceni Református Kollégium mint Arany János kitüntetett emlékezethelye.....	313
A kötet szerzői.....	347
Névmutató	349

Előszó

A jelen kötet címéül választott idézet Arany János *Széchenyi emlékezete* című ódájában szerepel. A költő a „legnagyobb magyar” halálakor szólítja így fel a szellem embereit, hogy a tudomány eszközeivel állítsanak dicső emléket Széchenyi István jellemének és munkásságának.

E tisztesség azonban magát Arany Jánost is feltétlenül megilleti születésének 200. évfordulóján. A tudományosság képviselőinek ugyanis időről időre kötelessége szemlét tartani a nemzeti kultúra meghatározó alakjainak életműve felett és felülvizsgálni addig felhalmozott tudását.

Mostani kötetünk e nemes feladatra vállalkozik tehát, amikor vizsgálat alá veszi Arany János pályájának fordulópontjait, az életmű megértése szempontjából fontos élethelyzeteit, valamint áttekinti egyes alkotásainak művelődéstörténeti összefüggéseit. Természetesen tudományos vállalkozásunk nem léphet fel a teljesség igényével, sokkal inkább a művelődéstörténeti kutatásokra jellemző sokszínű megközelítés érvényesítése és változatos források bevonása volt az alkotóközösség célja. Szándékaink szerint a kötet reprezentativitását jelzi, hogy az irodalomtörténészek mellett a néprajz, a jogtörténet, a történettudomány, a színháztörténet, a zenetudomány és a nyelvészet művelői is vállalták benne a részvételt.

A kötet tanulmányai – ha nem is szigorúan véve – Arany pályaszakaszainak időrendjében követik egymást, ám ennél fontosabbnak tartjuk a tematikai kapcsolódásokat. Az első három elemzés Arany János ifjúkorának zenei hagyományait és összetett színházi élményeit tárja fel, illetve zenei és színházi műveltségének a tükröződését kutatja művészetében. A következő négy írás a költő jogról és politikáról vallott felfogását járja körül, és mindennek a népi kultúrába, a magyar közjogi hagyományokba, illetve az antik műveltségbe vezető gyökereit rekonstruálja, nem mellőzve azonban annak elemzését sem, hogy az 1840-es és 1850-es évek aktuális politikai eseményei miként befolyásolták Arany közéleti és alkotói, lapszerkesztői magatartását. A negyedik tematikai egység két tanulmánya a néprajz felől közelít Arany epikai műveihez és a motívumelemzés eszközeivel a kulturális kölcsönhatásokat vizsgálja, továbbá áttekinti a költőnek az epikus műfajokhoz kapcsolódó elméleti munkásságát. A következő két tanulmány már átvezet bennünket a kiegyezés körüli évekkel kezdődő pályaszakaszhoz: az egyik írás a költő ekkor keletkezett nyelvészeti fejtegetéseit gondolja újra, a másik elemzés pedig Arany hivatalnoki, tudományszervezői tevékenységét követi nyomon, amelyet az Akadémia főtitkáraként látott el. Végül az utolsó tematikai egység azt a – rokoni, vallási és később politikai alapokon is nyugvó – kapcsolati hálót és szellemi környezetet igyekszik feltérképezni, amely Arany Jánost körülvette és amelynek kiépülése már a debreceni kollégium

falai között elkezdődött, de elkísérte egész életén keresztül. Sőt, a kötet zárótanulmánya arra mutat rá, hogy még azon is túl, hiszen Arany János emlékének tisztelete szervesen beépült e debreceni szellemi hagyományba.

Tudományos vállalkozásunk révén az olvasó tehát egyaránt képet kaphat egy-egy Arany-mű megszületésének körülményeiről és értelmezési lehetőségeiről, továbbá lapszerkesztői és akadémiai tevékenységéről, az őt körülvevő szellemi környezetről, illetve életének meghatározó – költészetére is kiható – helyszíneiről (kollégium, vármegye, színház, hivatal).

Bízunk benne, hogy az Arany János-emlékév keretében megjelent kötetünk és annak párdarabja, amely Arany János irodalmi munkásságát európai összefüggésekben elemzi („*Óhajtom a classicus írók tanulmányát*”. *Arany János és az európai irodalom*. Szerk. Korompay H. János), képes megfelelni a költő által megfogalmazott tudományos elvárásnak, de egyben további gondolkodásra és kutatásra is sarkall majd.

Végül szeretnénk megköszönni a Magyar Tudományos Akadémiának és az Országos Széchényi Könyvtárnak a kötet megjelentetéséhez nyújtott anyagi támogatást.

A szerkesztő